

Meer dan een spel

Chuck Korr en Marvin Close

Meer dan een spel Voetbal vs. apartheid

Vertaald door Floris Blommaert en Henny Corver



Uitgeverij Carrera, Amsterdam 2009

© 2008 Chuck Korr & Marvin Close
Oorspronkelijke titel *More Than Just A Game*, uitgegeven bij Collins,
een imprint van HarperCollins Publishers Ltd., Londen
Nederlandse vertaling © 2009 Floris Blommaert, Henny Corver en
Carrera, Amsterdam

Copyright foto's © pag. 1: Gianluigi Guercia/AFP/Getty Images; pag. 2
boven: Bettman/Corbis; pag. 2 onder: Rolls Press/Popperfoto/Getty
Images; pag. 3: Gallo Images/Corbis; pag. 4 boven: Bill Bachman
Photography/Photolibrary Group; pag. 4 midden/onder: Chuck Korr;
pag. 5: Emielke Photography; pag. 6 boven: Chuck Korr; pag. 6 onder
t/m pag. 12: Mayibuye Centre Archives.

Omslagontwerp DPS Design & Prepress Services
Zetwerk ZetProducties

ISBN 978 90 488 0181 7
NUR 680

www.uitgeverijcarrera.nl

Carrera is een imprint van Dutch Media Uitgevers bv.



Mixed Sources

Productgroep uit goed beheerde bossen
en andere gecontroleerde bronnen
www.fsc.org Cert no. SCS-COC-001256
© 1996 Forest Stewardship Council

Uitgeverij Carrera drukt haar boeken op papier met het fsc-keurmerk.
Zo helpen we oerbossen te behouden.

Inhoud

Voorwoord door Sepp Blatter [xxx]

Inleiding [xxx]

Hoofdstuk 1 De apartheidsstaat [xxx]

Hoofdstuk 2 De prijs van het verzet [xxx]

Hoofdstuk 3 De strijd voor de rechten van de gevangenen [xxx]

Hoofdstuk 4 De noodzaak van georganiseerd voetbal [xxx]

Hoofdstuk 5 Voetbal wordt een instituut [xxx]

Hoofdstuk 6 De Atlantic Raidersaffaire [xxx]

Hoofdstuk 7 Ouder worden met voetbal [xxx]

Hoofdstuk 8 Twee soorten voetbal op één eiland [xxx]

Hoofdstuk 9 Meer dan voetbal [xxx]

Hoofdstuk 10 Voetbal in de verdrukking [xxx]

Hoofdstuk 11 De komst van de Sowetgeneratie [xxx]

Epiloog Het leven na het eiland [xxx]

Het verhaal achter meer dan een spel [xxx]

Dankwoord [xxx]

Voorwoord door Sepp Blatter

Dit boek streeft ernaar de wonderbaarlijke geschiedenis van de Makana Football Association, opgericht op Robbeneiland, te vertellen en levend te houden. Met inachtneming van de regels, principes en statuten van de FIFA, gebruikte deze bond de voetbalsport om een sfeer van waardigheid, respect en democratie te creëren op dit beruchte eiland dat het symbool was van de apartheid.

Meer Dan Een Spel vertelt over degenen die op Robbeneiland hebben gevoetbald en later de leiders van Zuid-Afrika zijn geworden: Jeff Radebe, Jacob Zuma, Mark Shinnars, Anthony Suze, Marcus Solomon, Tokyo Sexwale en Dikgang Moseneke, de eerste voorzitter van de Makana FA, in 1969 democratisch verkozen. Bovenal is het het verhaal van de duizenden relatief onbekende gevangenen wier leven door het voetbal zo verrijkt is en die grote offers hebben gebracht voor de totstandkoming van een vrij Zuid-Afrika.

In 1976 werd Zuid-Afrika geroyeerd als lid van de FIFA en uiteindelijk in 1992 weer toegelaten, dankzij de inspanningen van mijn voorganger João Havelange. Zaterdag 15 mei 2004 was een emotionele dag voor mij; toen had ik het voorrecht om de envelop te openen die Zuid-Afrika aanwees als organi-

sator van het Wereldkampioenschap Voetbal 2010, het eerste WK dat op het Afrikaanse continent zal plaatsvinden.

Dit boek is een eerbetoon aan de voetbalsport, het universele spel met zijn vele miljoenen hartstochtelijke fans. Maar het is meer dan een spel, het verenigt ons in een wereld die steeds meer verdeeld dreigt te raken.

Het voetbal is de voetballers op Robbeneiland veel verschuldigd.

Voor de sport! Voor de wereld!

Joseph S. Blatter

Voorzitter wereldvoetbalbond FIFA

Inleiding

18 juli 2007, Robbeneiland

Het was een onalledaags tafereel: de voetballegendes Pelé, Samuel Eto'o, Ruud Gullit, George Weah en nog een aantal topvoetballers tegen een decor van prikkeldraad en wachttorens op een klein, winderig eiland twaalf kilometer uit de kust van Kaapstad. Ze stonden op een hobbelig knollenveld en schoten om de beurt in totaal negenentachtig ballen tussen twee vermolmde doelpalen, één voor elk levensjaar van de jarige Nelson Mandela.

Samen met FIFA-officials, de organisatoren van het WK voetbal 2010 in Zuid-Afrika en vooraanstaande Zuid-Afrikaanse politici, eerden zij Nelson Mandela op de plaats die onlosmakelijk met hem verbonden is: Robbeneiland, de zwaarbewaakte gevangenis die dertig jaar lang Mandela en duizenden andere politieke gevangenen had gehuisvest.

De FIFA had nog een reden om dit ongebruikelijke verjaardagsfeest op het voetbalveld van de vroegere gevangenis te vieren. Nadat de voetbalgiganten alle ballen op het doel hadden geschoten, liepen vijf voormalige gevangenen – Anthony Suze, Sedick Izaacs, Lizo Sitoto, Mark Shinnars en Siphon Tshabalala

– naar de middencirkel. Deze mannen kenden de grasmat heel goed. Ze hadden hem aangelegd, gemaaid en besproeid; ze hadden met eigen handen de doelen gemaakt, van wrakhout dat op het kiezelstrand rondom Robbeneiland was aangespoeld.

De vijf waren onbekend buiten Zuid-Afrika; zelfs in eigen land kende bijna niemand hen. Zij hadden hun jarenlange gevangenschap op Robbeneiland doorstaan door nooit de hoop op een vrij Zuid-Afrika op te geven. En voetbal had daarbij een belangrijke rol gespeeld. Er is al veel geschreven over hoe de gevangenen zich op het eiland politiek organiseerden, maar de buitenwereld weet nauwelijks hoe belangrijk het voetbalspel is geweest om de mannen in die gruwelijke omstandigheden gezond en hoopvol te houden. Deze toegewijde groep gevangenen heeft ondanks alle tegenwerking vier jaar lang gestreden om de gevangenisautoriteiten zover te krijgen dat ze georganiseerd voetbal mochten spelen. En nog onwaarschijnlijker is het dat ze de competitie, onder de vlag van de Makana Football Association, twintig jaar draaiende hebben gehouden, met strikte inachtneming van het FIFA-reglement: een wekelijkse competitie, bekerwedstrijden en vriendschappelijke ontmoetingen. Zo werd een doodgewone, wereldwijde sport tot een hartstochtelijk symbool van het verzet tegen de apartheid.

De FIFA-bobo's liepen het veld op om de mannen officieel welkom te heten, waarna een bijzondere ceremonie plaatsvond. Voor het eerst in haar geschiedenis verleende de voetbalbond het lidmaatschap niet aan een land of een persoon, maar aan een organisatie. Het nieuwe lid was de Makana Football Association van Robbeneiland. Deze openbare gebeurtenis was een bewijs van hoe het land zich sinds de afschaffing van de apartheid in 1990 en het daaropvolgende uitroepen van een multiraciaal Zuid-Afrika had ontwikkeld.

In een boodschap die tijdens de ceremonie op Robbeneiland werd voorgelezen stelde FIFA-voorzitter Sepp Blatter het aldus: wat zich daar enkele decennia eerder had afgespeeld toonde

aan dat voetbal hoop kan geven en iets belangrijks kan betekenen in je leven.

Op het veld memoreerde een woordvoerder van de FIFA dat Tshabalala bij zijn vrijlating in 1971 zijn kameraden had geschreven hoe trots hij was op het niveau van hun spel, en dat hij hoopte ooit samen met hen ‘de giganten van het voetbal’ te ontmoeten. Nu werd zijn droom werkelijkheid, want daar stonden ze, omringd door de absolute top van de voetbalwereld, in een dramatische reünie waarin diverse generaties en uiteenlopende levenslopen waren vertegenwoordigd.

Vóór zijn gevangenschap op Robbeneiland had Nelson Mandela nauwelijks belangstelling voor voetbal. Maar naarmate hij meer oog kreeg voor wat voetbal voor zijn medegevangenen betekende, begon hij te beseffen hoe belangrijk sport kon zijn voor saamhorigheid en verzoening. Via binnengesmokkelde informatie werd het Mandela duidelijk hoe diep gekwetst de Zuid-Afrikaanse bevolking was door de boycots die het land niet alleen politiek, maar ook sportief van de rest van de wereld isoleerden.

Van de jaren zestig tot begin jaren zeventig werd Zuid-Afrika uit alle teamsporten en tal van individuele sporttoernooien geweerd. Hierdoor raakte Mandela ervan doordrongen hoezeer de sport bij de hele mensheid leeft en hoe nauw het verweven is met politiek en gevoel voor gerechtigheid. Toen Zuid-Afrika in 1995 het WK rugby organiseerde, poseerde Mandela trots voor de televisiecamera's in het shirt van de blanke aanvoerder van het Zuid-Afrikaanse team, François Pienaar. Die symbolische daad toonde opnieuw aan hoe de toenmalige president de sport gebruikte om zijn land over de rassengrenzen heen te verenigen.

Dit verklaart ook waarom het zo veelbetekenend is dat Zuid-Afrika het WK voetbal van 2010 mag organiseren en waarom het tijd is om het bijzondere verhaal van de Makana Football League te vertellen. Dit boek is het verbluffende relaas van een unieke en koppige groep gevangenen en vrijheidsstrijders die dankzij wat Pelé ‘het schone spel’ noemde, erin slaagden om

hun waardigheid te behouden in een van de meest mensonterende oorden op aarde. En hoe zij, ondanks de verdrukking, voetbal tot een actief middel maakten in hun strijd voor de vrijheid.

De omslag van dit boek toont de enige foto die er bestaat van georganiseerd voetbal onder de gevangenen van Robbeneiland. Die foto werd in de jaren zestig door een lid van de Zuid-Afrikaanse veiligheidsdienst gemaakt en aan de internationale pers doorgespeeld in het kader van een zorgvuldig geregisseerde propagandacampagne, die de wereld gerust moest stellen dat de gevangenen op Robbeneiland uitstekend werden behandeld.

Maar als je die foto nog eens bekijkt, zie je dat de gezichten van de spelers bijna volledig zijn weggetoucheerd. Voor de Zuid-Afrikaanse autoriteiten waren de gevangenen geen mens, geen individu. Het waren terroristen zonder gezicht, zonder naam, alleen te identificeren aan hun nummer. Dit boek geeft ze een gezicht.

De apartheid¹staat

‘Het doel is dat er uiteindelijk geen zwarte Zuid-Afrikanen meer zijn.’ — Cornelius Mulder, minister van de Republiek van Zuid-Afrika.

Kaapstad, 1964. Op de hoek van een straat in het centrum stond Sedick Isaacs quasi-nonchalant de krant te lezen. De jonge, bebrilde leraar op een middelbare school dacht na over de omvang van wat hij van plan was. Hij staaarde naar de voorpagina van de krant, die meldde dat Nelson Mandela was gearresteerd. Hij was geen sportfan, maar als hij naar de achterpagina had doorgebladerd, had hij gelezen dat de FIFA, de wereldvoetbalbond, de volledig blanke Zuid-Afrikaanse voetbalploeg had uitgesloten van internationale competities. De woorden die hij las, drongen niet echt tot hem door. Hij keek naar links en rechts, zag dat de kust veilig was, en liep bij een drogist naar binnen.

Een paar minuten later kwam hij weer naar buiten met een groot, in bruin papier gewikkeld pak. Toen er aan de overkant van de straat een gepantserd politiebusje stopte, sloeg zijn hart over. Sedick dook een portiek in en zag vanuit zijn schuilplaats

hoe agenten het trottoir op sprongen en een paar zwarte voetgangers naar hun pasjes vroegen.

In de jaren vijftig had de apartheidsregering de pasjeswet ingevoerd en sindsdien mochten zwarte mannen en vrouwen alleen in bepaalde gebieden wonen, werken en zich vrijelijk bewegen. Ze moesten altijd hun pasje, de zogenaamde *dompas*, bij zich hebben. Zo werden zwarte mannen en vrouwen in feite buitenlandse gastarbeiders in eigen land. Het pasje bevatte al hun persoonlijke gegevens, een pasfoto en vingerafdrukken, en moest op verzoek aan elke blanke ambtenaar, politieagent of regeringsfunctionaris worden getoond. De *dompas* werd dan ook alom gehaat.

Sedick was van Aziatische afkomst en daarom officieel niet verplicht om een pasje bij zich te hebben, maar hij wist dat hij, als niet-blanke in een zeer blank deel van de stad, de aandacht trok. Als de agenten hem zagen, wilden ze hem misschien fouilleren en, wat nog gevaarlijker was, kijken wat er in dat bruine papier zat.

Wat hij daarnet bij de drogist gekocht had, was volstrekt legaal – huishoudelijke artikelen en chemicaliën die iedereen gewoon kon kopen – maar bij elkaar gevoegd werden het gevaarlijke explosieven. De voormalige chemiestudent Sedick had deze ingrediënten gekocht om er bommen mee te maken.

De bescheiden intellectueel Sedick was opgegroeid in de wijk Bo-Kaap. Daar had hij op Trafalgar High gezeten, een van de beste niet-blanke scholen van Zuid-Afrika. En daar hadden zijn docenten hem onderwezen in de werking van de democratie in andere delen van de wereld en hoe er revoluties nodig waren geweest om gerechtigheid en verandering tot stand te brengen. Die lessen hadden een onuitwisbare indruk gemaakt op de jonge Sedick, die opgroeide in een door de apartheid verscheurd Zuid-Afrika.

Tijdens zijn studie scheikunde was hij lid geweest van een aantal politieke discussiegroepen. Van demonstraties en gewapende strijd moesten Sedick en zijn vrienden echter niets hebben. Pas toen een vriend van zijn vader hem in contact bracht

met de inwoners van het zwarte township Langa, zag hij met eigen ogen wat de onderdrukking inhield. Deze vriend was kleermaker en stuurde vertegenwoordigers naar de zwarte townships om klanten te werven. Als tiener ging Sedick met hen mee naar de golfplaten hutten en de huisjes van betonplaten waar de zwarten van Langa in woonden.

Daar ontmoette hij jonge, politiek actieve radicalen die plannen smeedden om het apartheidsregime omver te werpen. Aanvankelijk schrok hij van hun woede en hun engagement, maar naarmate hij meer inzicht kreeg in de armoede waarin zij onder de apartheid moesten leven, kreeg hij er meer begrip voor.

Hij werd lid van de Muslim Youth Movement en leerde mensen kennen die bereid waren tot meer radicale politieke acties. Enkele leden van zijn groep hadden handwapens bemachtigd en andere overlegden hoe ze overheidsgebouwen en -installaties konden saboteren. Aanvankelijk droeg Sedick als chemicus zijn steentje bij door goud te testen en te helpen smokkelen om geld voor de groep bij elkaar te krijgen, maar onlangs had hij geleerd explosieven te maken. En die kennis had hij met een aantal van zijn groepsleden gedeeld.

Terwijl hij zich in het portiek verschuilde om niet door de politie gezien te worden, bedacht hij hoe ironisch het zou zijn als de politie hem nu aanhield. Dan kon hij gearresteerd worden zonder één bom tot ontploffing te hebben gebracht. Zijn eigen strijd tegen de apartheid was dan in de kiem gesmoord. Maar dit keer kwam hij goed weg. De pasjes waren in orde, de zwarte arbeiders mochten hun weg vervolgen en het politiebuisje reed door. Sedick slaakte een zucht van verlichting en vervolgde met zijn explosieve bagage voorzichtig zijn weg naar huis.

In 1948, toen Sedick nog een kind was, had de racistische Nasionale Party (NP) – na verkiezingen waaraan alleen blanken mochten meedoen – het apartheidssysteem geïntroduceerd. Dit systeem legde het land volledige rassenscheiding

op, om de blanken volledige zeggenschap te geven over het dagelijks leven in Zuid-Afrika.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren overal in de stedelijke gebieden honderden nieuwe fabrieken en werkplaatsen geopend waar allerlei legermaterieel werd gefabriceerd: van munitie en militaire apparatuur tot uniforms, legerlaarzen en tenten. Om snelle economische groei mogelijk te maken, was er grote behoefte aan arbeid en – aangetrokken door het vooruitzicht van hogere lonen en werk – trokken duizenden arme zwarte en Aziatische arbeiders naar de steden, die daardoor overbevolkt raakten. De autoriteiten wisten niet goed wat ze ermee aanmoesten. De huisvesting was ontoereikend en er ontstonden sloppenwijken en illegale kampen in steden als Johannesburg, Pretoria, Port Elizabeth en in Kaapstad, waar Sedick woonde.

Tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog woonden er voor het eerst in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis in de steden meer zwarten dan blanken. Veel blanken, met name rechtse Afrikaners, zagen dit als een gevaarlijke ontwikkeling en waren bang dat de zwarten de stedelijke gebieden zouden gaan domineren. Zo bedachten ze de apartheid, om hetgeen wat zij ‘het zwarte gevaar’ noemden te keren.

In de praktijk betekende het dat zwarten en niet-blanken zoals Sedick te maken kregen met discriminatie. De ideologie achter het systeem was immers dat alle blanken superieur waren aan zwarten en kleurlingen, en dat hun ‘uniciteit’ met alles wat de staat vermocht, beschermd moest worden. Vóór 1948 kwam er in Zuid-Afrika al veel discriminatie en rassenscheiding voor, maar na dat jaar was het wettelijk toegestaan.

In Sedicks jeugdijaren deelde het regime elke burger officieel in bij een ras: blank, Aziatisch, gekleurd en zwart. Leden van één gezin, die niet precies dezelfde huidskleur of zelfs haarstructuur hadden, konden bij een verschillend ras worden ingedeeld. Regeringsfunctionarissen mochten de regels selectief en naar eigen inzicht toepassen. Dat leidde ertoe dat veel gezinnen uit elkaar werden gehaald en kinderen in tehuizen

terechtkwamen. Dergelijke maatregelen werden gerechtvaardigd met het argument dat ze noodzakelijk waren om het systeem te handhaven en de catastrofe te voorkomen waar rasvermenging onvermijdelijk toe zou leiden.

De regering nam wetten aan die interraciaal geslachtsverkeer en gemengde huwelijken verboden. En de politie deed alles om die wetten te handhaven. Agenten drongen huizen en slaapkamers binnen om stelletjes te fotograferen als bewijs.

Overall in Zuid-Afrika verschenen bordjes en plakaten met de tekst: *SLEGS VIR BLANKES*, alleen voor blanken. Om de rasscheiding compleet te maken, kwamen er aparte scholen, universiteiten en ziekenhuizen. Alle openbare voorzieningen, van zwembaden en stranden tot openbare toiletten en parken, kregen een blank en niet-blank gedeelte. Ook restaurants, bioscopen, hotels en cafés waren gescheiden. De blanken reden in bussen voor blanken en wachtten bij 'blanke' bushaltes. Het sprak vanzelf dat de blanken het beste van alles kregen, met name van economisch belangrijke zaken als banen en grond. Meer dan tachtig procent van het land – ook het deel dat rijk was aan kostbare mineralen – was voorbehouden aan twaalf procent van de bevolking.

Het apartheidsregime introduceerde wetten die zwarten tot buitenlanders in eigen land maakten. Deze wetten leidden tot *bantustans* (thuislanden), verarmde landelijke gebieden, vergelijkbaar met de indianenreservaten in de VS en die van de aboriginals in Australië. Ze besloegen nog geen tien procent van het Zuid-Afrikaanse grondgebied. Het plan was om de gehele zwarte bevolking erin samen te drijven, zodat het land zou zijn onderverdeeld in blanke en niet-blanke districten, hetgeen de angst voor zwarte dominantie in de steden zou wegnemen. De thuislanden zouden onder bestuur vallen van door de regering uitgekozen zwarte zetbazen. Die hadden weinig macht en waren in alle aspecten van het lokale bestuur ondergeschikt aan hun blanke meerderen.

Meer dan drie miljoen mensen werden uit hun huizen gezet en verbannen naar streken met onvoldoende ruimte en be-

staansmiddelen voor zulke grote aantallen inwoners. Levendige, bloeiende multiraciale districten als Sophiatown in Johannesburg en District Six bij Kaapstad werden gesloopt. Sophiatown was een van de oudste zwarte wijken van Johannesburg, met meer dan 50.000 inwoners. In heel zwart Zuid-Afrika en daarbuiten stond het bekend om zijn jazzmuziek en zijn rijke culturele leven. Praktisch in één nacht tijd werd het volledig ontruimd. In het nachtelijk duister arriveerden gewapende soldaten en politieagenten met tientallen vrachtwagens om de bevolking onder dwang af te voeren en af te zetten in een ruig, onontgonnen stuk land op 24 kilometer van het stadscentrum. De regering noemde het gebied Meadowlands, zwarte Afrikanen noemden het Soweto, een verbastering van Southwest Township.

Toen de gedwongen evacuatie van Sophiatown voltooid was, werden de huizen platgewalst en alle sporen van de voormalige bewoners gewist. Op die plek verrees een nieuwe stad voor blanke arbeiders. De overheidsplanners gaven de nieuwe voorstad de veelzeggende naam Triomf.

In Sedicks tienertijd herhaalde dit patroon van gedwongen landverhuizing zich door heel Zuid-Afrika. Al snel werden ook Aziaten, kleurlingen en Chinezen eraan onderworpen. Meer dan 300.000 mensen werden uit de steden verdreven en verbannen naar de armere landelijke gebieden van Zuid-Afrika.

Maar zonder de arbeid en het huishoudelijke werk dat de zwarten, Aziaten en kleurlingen verrichtten, konden de blanke districten niet meer functioneren. Ze waren zo afhankelijk van niet-blanke arbeid dat de regering een manier moest verzinnen die ervoor moest zorgen dat andere rassen wel in de blanke steden zouden blijven werken, maar toch ook in hun bewegingsvrijheid werden beperkt. Zo werd de pasjeswet voor zwarten ingevoerd. De regering hield ook andere niet-blanken nauwlettend in de gaten, met name mannen als Sedick, die al bekendstond als lid van een organisatie die zich tegen apartheid keerde. Sedick had inmiddels gemerkt dat de tentakels van de Zuid-Afrikaanse geheime politie zich tot elk deel van

het leven uitstrekten. Arme zwarten en niet-blanken werden betaald en gechanteerd om informatie te verschaffen over hun meer militante vrienden en burens. Geheim agenten infiltrerden de meeste, zo niet alle, organisaties die zich verzetten tegen apartheid, en wie een afwijkende mening had, voelde hun ijzeren greep steeds steviger worden.

Eigenlijk wist Sedick wel dat het een kwestie van tijd was voordat hijzelf vanwege zijn activiteiten gearresteerd zou worden. Maar voorlopig deed hij nog volop mee. Nerveus liep hij van de drogist terug naar huis, hopeno dat hij met zijn Aziatische uiterlijk niet al te veel opviel in dit blanke deel van de stad. Hij passeerde nog meer politiepatrouilles, maar die dag had hij het geluk aan zijn zijde. Hij bereikte zijn huis zonder aangehouden te worden en begon meteen met experimenteren.

Een paar avonden later reed Sedick met drie kameraden naar Strandfontein in Kaapstad om zijn pasgemaakte explosieven te testen. Ze gingen naar een kilometerslange witte zandvlakte langs de westkust, zo ver mogelijk van de stad. Daar, zo hoopten Sedick en zijn vrienden, zou de veiligheidsdienst hen niet opmerken. Ze brachten een aantal proefbommen tot ontploffing. Onderweg naar huis stopten ze bij een elektriciteitshuisje en overwogen dat met hun laatste bom op te blazen. Dit keer liet het geluk Sedick echter in de steek: de politie stond ze op te wachten.

Al snel bleek dat de veiligheids politie Sedick al weken in de gaten had gehouden. Zelf dacht Sedick dat het om iets anders ging dan zijn ontluikende bommenbouwactiviteiten. Hij was namelijk bevriend geraakt met een blank meisje uit zijn buurt. Dat was in strijd met de ‘zedelijkheidswetten’ en een doorn in het oog van de blanke Zuid-Afrikaanse politiemannen.

Samen met zijn drie kameraden werd hij onder zware bewaking overgebracht naar het politiebureau van Woodstock. Ze werden de hele nacht ondervraagd en de volgende dag overgebracht naar het beruchte hoofdbureau van politie aan Caledon Square.

Er was geen plek voor hem in het cellenblok voor gevangenen die om veiligheidsredenen vastzaten, dus kwam hij in de cel bij een gewone verdachte. Terwijl hij naar de afgebladderde muren staarde en probeerde niet te wanhopen over wat de toekomst in petto had, raakte Sedick met de man aan de praat en vroeg waarvoor hij vastzat. Deze antwoordde: meerdere aanklachten voor moord, verkrachting en poging tot moord. Daarna stelde de man dezelfde vraag aan Sedick, en toen die zei dat hij van politieke misdrijven werd beschuldigd, liet de gevangene, die zeker tien centimeter groter en vijftig kilo zwaarder was dan Isaacs, een lange en langzame fluittoon horen. 'Zo, linke soep, man!' zei hij. Sedick zou er gauw achterkomen hoe link.

Sedicks ondervragers waren verstokte conservatieven die diepe verachting koesterden voor zwarte en gekleurde politieke onruststokers en voor hen de wreedste en meest sadistische verhoormethoden reserveerden. In hun ogen was Sedick een terrorist die niet begreep dat hij zich tegen een systeem verzettede dat door de superieure blanken was opgezet om een beter, gelukkiger en voorspoediger Zuid-Afrika op te bouwen. Het enige wat dat in de weg stond waren lieden zoals deze Sedick Isaacs die het recht in eigen handen namen. Hij was een bedreiging voor de staatsveiligheid en moest daarom gestraft worden.

Zonder zich te houden aan enig internationaal verdrag voor mensenrechten pakte een team ondervragers Sedick aan, in een ploegdienst van acht uur 's ochtends tot middernacht. Om beurten namen ze hem onderhanden, zowel geestelijk als lichamelijk. Allereerst dreigden ze hem te folteren. Leden van de veiligheidspolitie beschreven gedetailleerd en met zichtbaar genoegen wat ze met hem van plan waren als hij niet meewerkte. Ze wilden informatie, over Sedicks kameraden, over toekomstige sabotageplannen van de groep, en waar en wanneer die zouden plaatsvinden.

Toen Sedick ze de gewenste informatie niet gaf werd hij lange perioden wakker gehouden, om hem murw te maken voor de volgende aframmeling. Slaaponthouding is een

beproefde methode van folteraars over de hele wereld. De gevangene raakt gedesoriënteerd, kan minder pijn verdragen en zal eerder geneigd zijn om mee te werken of informatie te verschaffen.

Vervolgens losten Sedicks ondervragers hun eerdere, gedetailleerde belofte in en bewerkten hem met vuisten, geweerkolven en voeten, waarna ze elektroden aan diverse lichaamsdelen bevestigden. Al snel wist Sedick wat voor hel hem te wachten stond wanneer de bewakers wankelend en naar drank stinkend aan een nieuwe verhoorsessie begonnen. Want als de folteraars zich moed hadden ingedronken, gingen alle remmen los en werden de gevangenen genadeloos in elkaar geslagen.

De ondervragers hielden Sedick voortdurend voor dat zijn kameraden alles hadden opgebiecht. Er was geen enkele reden om te blijven zwijgen. Sedick geloofde er niets van. Waarom zouden zijn folteraars hem blijven slaan en elektrische schokken toedienen om informatie los te krijgen als ze alles al wisten?

Bij veel gevangenen ging, net als bij Sedick, het folteren de hele nacht door. Gevangenen in een ander deel van het hoofdbureau van politie werden 's nachts gewekt en onderworpen aan een smerige vorm van psychologische foltering. Een gevangenisbewaarder sloop dreigend de gangen op en neer en fluisterde door de spijlen van de celdeuren dat die avond een van de mannen gedood zou worden.

Gevangenen werden ook tegen elkaar opgezet. Gewone verdachten kregen extra eten en privileges om de politieke gevangenen aan te vallen, te slaan en seksueel te misbruiken. En de folteraars probeerden van alles om hen te destabiliseren, desoriënteren en in doodsangst te laten verkeren.

De folteringen maakten Sedick echter alleen maar nog vastberadener om de ontberingen van de gevangenschap te overleven en de strijd tegen apartheid voort te zetten, hetzij in de gevangenis, hetzij daarbuiten. Het zou het eerste worden. De arrestatie van Sedick door de Zuid-Afrikaanse veiligheidsdienst

maakte deel uit van een veel omvangrijkere ‘antiterreur’-operatie, die tot doel had om zoveel mogelijk actieve anti-apartheidsstrijders op te pakken en vervolgens te laten verdwijnen of achter slot en grendel te zetten. De regering verhoogde het budget van de veiligheidstroepen en gaf ze haast onbegrensde volmachten om anti-apartheidsactivisten op te sporen, niet alleen in Zuid-Afrika, maar ook daarbuiten.

Terwijl Sedick zijn proces afwachtte, werd een groep mannen die later in de gevangenis zijn beste vrienden zouden worden, ook door de Zuid-Afrikaanse veiligheidsdienst in de gaten gehouden.

Lizo Sitoto was een beer van een vent. Hij onderscheidde zich van de meerderheid van de zwarte Zuid-Afrikanen omdat hij een sport beoefende die volgens velen een ‘blanke sport’ was: rugby. In de Oost-Kaap speelden zwarten echter al heel lang toprugby en zij vonden dat het hún sport was. Ze durfden zelfs te beweren dat, als ze een eerlijke kans kregen, veel zwarten in het nationale team, de Springboks, zouden spelen. Voor Lizo en zijn latere medegevangenen Marcus Solomon en Steve Tshwete, en voor nog veel meer zwarten, steunde de cultuur van de Oost-Kaap op twee pijlers: de kerk en rugby.

Lizo meldde zich als vrijwilliger bij de gewapende militaire vleugel van het ANC, *Umkhonto we Sizwe* (MK), ‘De Speer van de Natie’. De MK vormde geen serieuze dreiging voor de stabiliteit van blank Zuid-Afrika, maar de regering overdreef hun kracht uit propaganda-overwegingen en om haar repressieve beleid te rechtvaardigen. Dankzij een goede organisatie en voldoende financiële middelen kon de MK in buurlanden als Zambia en Botswana militaire trainingskampen opzetten. Lizo werd naar een kamp in Noord-Rhodesië gestuurd.

Het ANC was oorspronkelijk een multiraciale nationale organisatie die streed tegen rassendiscriminatie en voor algemeen stemrecht, zonder onderscheid van huidskleur, ras of geloof. Het baseerde zich op Gandhi’s principes van vreedzaam protest. Dat zou echter veranderen door een serie schokkende

gebeurtenissen in 1960, die de leiding van zowel het ANC als de nieuwe beweging die daaruit voortkwam, het Pan African Congress (PAC), overtuigden van de noodzaak van de gewapende strijd.

In 1960 was Lizo achttien jaar, maar toch al politiek gerijpt. Tijdens zijn jeugd in de Oost-Kaap was hij beïnvloed door zijn moeder, die lid was van de Women's League, een zwarte politieke beweging. Net als vele duizenden niet-blanken in Zuid-Afrika zag hij door de gebeurtenissen van 1960 geen andere uitweg dan het kwaad van de apartheid met wapens te bestrijden.

Het begon in Sharpeville, een voorstad van Johannesburg. Op 21 maart 1960, rond tien uur in de ochtend, verzamelde een menigte van ruim vijfduizend zwarten zich voor het politiebureau. De vreedzame demonstratie maakte deel uit van een vijf dagen durende geweldloze campagne voor afschaffing van de pasjeswet. De organisatie had de demonstranten opgeroepen hun pasjes thuis te laten en zichzelf formeel en vreedzaam bij het politiebureau aan te geven.

De opzet was dat ze zouden worden gearresteerd, dat de cellen overvol zouden raken en dat de Zuid-Afrikaanse economie een zware klap zou krijgen door het plotselinge gebrek aan arbeiders. Omdat het bewind zijn westerse bondgenoten ervan wilde overtuigen dat het fatsoenlijk was en door vrije verkiezingen aan de macht was gekomen, zou het – zo dacht de oppositie – niet tot grootschalig geweld overgaan, althans niet voor het oog van de hele wereld. Dit bleek een misrekening die tragische gevolgen zou hebben. De oppositie kon niet bevroeden hoe ver de overheidsfunctionarissen bereid waren te gaan om de zwarte bevolking eronder te houden.

In de loop van de ochtend kwamen er steeds meer demonstranten bij. Het leger liet straaljagers laag over ze heen vliegen om ze te intimideren en uit elkaar te jagen. De menigte week geen millimeter. Toen stelde de politie een lange linie Saracenspanservoertuigen op tussen het bureau en de demonstranten, die, zo werd indertijd bericht, voor de politie gingen zitten en religieuze gezangen aanhieven.